

Múzeumi provokációk több szövegben

Többszólamú múzeum. Néprajzi múzeumi dilemmák a 21. század elején.

Szerkesztők: Foster Hannah Daisy, Földessy Edina, Hajdu Ágnes, Szarvas Zsuzsa, Szeljak György.

*Fordítók: Danó Orsolya, Foster Hannah Daisy, Földessy Edina, Hesz Ágnes, Kuti Klára, Szeljak György.
Néprajzi Múzeum, Bp. 2018. 210 old.*

Ha a kötet elején elhelyezett szöveghőre tekintünk, máris körvonalazódik az a fogalomháló, amellyel a szerzők és fordítók dolgoznak: többszólamúság, kontaktzóna, posztkolonializmus, autoetnográfia, nemzet, tárgyjelentések, társadalmi múzeum stb. Nem idegen fogalmak ezek, hiszen megkerülhetetlenek a kortárs muzeológiai diskurzusokban – ám a kötet mégis tud újat mondani róluk (vagy inkább általuk). Átgondolt válogatással találkozunk, a szövegek az aktuális témákat kritikai megközelítésben, precíz elméleti keretkezéssel tárják eléink. És ami a legjobb: nem elrugaszkodott felvetésekkel vagy feltételezésekkel szembesülünk, hanem valós, a közelmúltban végbemenő vagy még folyamatban lévő múzeumi példákkal, esettanulmányokkal. A felmerülő dilemmák bemutatása, a problematizáló, kritikai szemléletet korántsem nélkülöző szövegek olvasása közben felsejlik a szerkesztők (nem titkolt) szándéka is: újragondolni a budapesti Néprajzi Múzeum jövőjét, új állandó kiállításának koncepcióját, szembesülni a 21. századi (néprajzi) múzeumi kihívásokkal és megoldási lehetőségekkel.

A tanulmányok négy tematikus egységbe sorolhatók: az első kettő inkább történeti keretbe helyezi a néprajzi múzeumok alakulását, rávilágítva a 21. század eleji dilemmákra és kihívásokra (Clare Harris – Michael O’Hanlon: *A néprajzi múzeum jövője*; Camilla Pagani: *Néprajzi múzeumok: egy új paradigma felé?*). A következő egység a kulturális antropológia és a néprajzi múzeumok kapcsolatát, a múzeumantropológiát, a társadalmi múzeumok szerepét, a kortárs tárgykultúra sajátosságait tárgyalja (Vito Lattanzi: *A lehetséges világok múzeuma felé*; Anne Watremez: *Társadalmak és kultúrák*

újfajta megközelítései). Ezt követően a *Neokoloniális együttműködés* (Robin Boast) és a *Gyarmati alattvalóktól és tárgyaiktól az állampolgárokig* (Bambi Ceuppens) című tanulmány a kontaktzóna értelmezési keretének alakulását és kritikáját taglalja. Az utolsó egységben Joachim Baur *Múzeum és nemzet*, illetve Rhiannon Mason *Nemzeti múzeumok, globalizáció, posztnationalizmus: egy kozmopolita muzeológiai elképzelés* című tanulmánya a nemzet, migráció, transznacionalizmus kérdéseit járja körül.

Mindegyik tanulmány provokál a maga módján. Olyan kijelentésekbe és kérdésekbe ütközünk, amelyek nemcsak a múzeumi szakemberek számára megkerülhetetlenek, hanem a látogatók számára is. Nem mindegy, hogy milyen irányokat kívánnak követni az átalakulóban lévő, kortárs kihívásokra különböző módon reagáló intézmények, hiszen mindez összefügg a körülöttünk lévő társadalmi-kulturális változásokkal, azokkal a tendenciákkal, amelyekkel naponta szembesülünk még akkor is, ha nem mindig „múzeumi tekintettel” viszonyulunk hozzájuk. A kötetben megjelenő témákról való (közös) gondolkodás nemcsak azért fontos, mert az utóbbi időben egyre hangosabbak azok a múzeumi diskurzusok, amelyek erre hangolnak, hanem azért is, mert valós és aktuális társadalmi folyamatokból és kihívásokból táplálkoznak (mint például migráció, posztkolonializmus, kisajátítás, globalizáció, transzkulturáció stb.).

Nem újkeletű gondolat a néprajzi múzeumok megújulási kényszere, ezt hangsúlyozzák a kötetben szereplő szövegek is. Az első például (*A néprajzi múzeum jövője*) azzal az állítással indít, miszerint „a néprajzi múzeum halott”, „túlélte önnön hasznosságát”.

William Sturtevant a *Does anthropology need museums?* [Szüksége van-e az antropológiának múzeumokra?] című tanulmányában (Proceedings of The Biological Society of Washington, 1969. Vol. 82., 619–649) pedig már a hatvanas évek végén figyelmeztetett arra, hogy a néprajzi múzeumok „megkövesedett intézmények”, amelyeknek „olyan rossz hírük van, mint egy bordélyháznak”. Később persze feloldják ezeket a provokatív állításokat, viszont érdemes elgondolkodni a kijelentések háttérében húzódó indítatásokon.

Provokatív kérdésekből sincs hiány: miként fogják a múzeumok újradefiniálni önmagukat és kialakítani sajátos identitásukat az egyéb kiállítóterek (művészeti galériák, művészeti/történeti múzeumok, művészeti vásárok és biennálék) jelentette versenyben? Fennáll-e a veszélye annak, hogy a nagyközönség figyelmének felkeltése érdekében a múzeumok hajlamosak lesznek a néprajzi tárgyak vizuális vonzerejét előtérbe helyezni – visszatérve az „egzotikum” és „másság” hangsúlyozásához? Milyen kritériumok szerint lehet gyűjteni a kortárs fogyasztói tárgykultúra bizonyos elemeit? Hogyan tud reagálni egy néprajzi múzeum a globális áramlatokra, újra kell-e gondolnia saját közönségének

összetételét? Egyáltalán lehet-e tudni, hogy ki jár néprajzi múzeumba, milyen szociális, kulturális, társadalmi háttérrel rendelkezik? Mit várnak el a múzeumtól turistaként, kutatóként vagy éppen annak a közösségnek a tagjaként, ahonnan a múzeumi tárgyak származnak? Fel lehet-e megfelelően készülni az online, virtuális látogatók által támasztott igényekre? Mit próbálnak véka alá rejtteni a már meglévő múzeumépületek felújításával vagy újak építésével? Egyáltalán: kinek van, és kinek lesz szüksége néprajzi múzeumokra?

Nem állítom, hogy a kötetben szereplő tanulmányok minden kérdésre választ (sem receptet!) adnak, de igyekeznek körültekintően kontextualizálni a felvetett témákat. Az útkeresés és a felmerülő problémák sokfélék, és nem választhatók el az egyes régiók/országok kultúrpolitikájától. Éppen ezért minden kérdésfelvetést az esettanulmányok kontextusában lehet legérvényesebben értelmezni, viszont a megfogalmazott dilemmák továbbgondolása, testreszabása minden bizonnyal közelebb visz a „saját” néprajzi múzeumaink átalakulásának megértéséhez is.

Molnár Beáta

Egy állameszme etnogenezise

Borsi-Kálmán Béla: Elvetélt bizánci reneszánszból Nagy-Románia. Egy állameszme etnogenezise. Magyar Szemle Könyvek, Bp. 2018. 230 old.

Nicolae Iorga rendkívül találó című könyve (*Byzance après Byzance*) méltán utalt román vonatkozásban a bizánci örökség továbbélésére, amit azóta számos román történész, művelődéstörténész és írók újra meg újra megfogalmaztak és alátámasztottak újabb és újabb érvekkel. A megörökölt „birodalmi eszme” vissza-visszatért a balkáni népek történelme során, mikor a középkor folyamán, mikor a 19. és a 20. században mint a szervező

nemzeti államok túlméretezett területi igényeinek szellemi előképe.

Az államiságnak, illetve a hozzá tapadó „mi tudatnak” kulcsszerepe volt mind a középkorban, mind az újkortól kezdődően a modern nemzeti identitástudat kialakulásában. Enélkül nehezen képzelhető el az államiság, ugyanakkor – kialakulása után – az államiság maga is az identitástudat részévé lesz. A történelem során az időszakosan megszünt